

de invoering der wet van 29 Mei 1877 (*Staatsblad* n°. 114), als van:

A. F. Schenk en 28 anderen te 's Hertogenbosch;
G. E. Bucker en 15 anderen te Doesborgh;
J. Drost en 2 anderen te Venlo;
H. J. Steenberg en 19 anderen te Gouda;
C. M. Abée en 11 anderen te Vlissingen;
J. B. Russer en 74 anderen te Utrecht;
G. Jansen en 25 anderen te Zwolle;
P. Lubbers en 31 anderen te Amersfoort;
F. W. Herings en 22 anderen te Middelburg;
G. van Wijk en 24 anderen te Bergen op Zoom;
Damen en 28 anderen te Zutphen;
F. Augustin en 48 anderen te Arnhem;
D. Allée en 19 anderen te Gorinchem;
W. F. Nieuwenhuys en 29 anderen te Rotterdam;
W. Janssen en 21 anderen te Leiden;
H. Strootman en 14 anderen te Groningen;
J. N. Hüge en 82 anderen te 's Gravenhage;
H. P. Renard en 22 anderen te Delft;
A. Beijers en 15 anderen te Roermond;
J. Koek en 24 anderen te Tilburg;
H. Steenhuis en 9 anderen te Leeuwarden.

Adressanten wijzen op den meer gunstigen toestand van hen, die na de invoering der wet van 29 Mei 1877 (*Staatsblad* n°. 114) als korporaal of soldaat zijn gepensioneerd; deze zouden thans met een adjudant-onderofficier en sergeant-majoor in pensioen gelijk gesteld, doch deze van alle verhooging verstoken zijn. De gronden welke in 1877 tot pensioensverhooging hebben geleid, bestaan, naar hunne bescheiden meening, nog in meerdere mate voor hen, die vóór dien tijd den laste trouw hebben gediend, daar zij toch dezelfde offers hebben gebragt niet alleen, maar jaren van een karig pensioen moesten leven en door ouderdom hun gebeten minder in staat zijn iets buiten hun pensioen te verdienen. Adressanten roepen de medewerking dezer Kamer in, opdat de gepensioneerden van vroeger met die van heden zouden gelijkgesteld worden.

Uwe Commissie heeft de eer voor te stellen al deze adressen ter inzage voor de leden ter griffie neder te leggen.

De heer **de Raadt**, lid der Commissie:

II. In handen uwer Commissie voor de Verzoekschriften is gesteld een adres van den raad der gemeente Jutphaas, houdende bezwaren tegen het wetsontwerp ter herziening van de tabel, bedoeld bij art. 99 der wet van 4 Julij 1850 (*Staatsblad* n°. 37); omdat daarbij de gemeente Jutphaas van het hoofdkiesdistrict Utrecht is afgenomen en aan Gorinchem toegevoegd; redenen waarom adressant verzoekt, dat de voorgedragen tabel door deze Kamer niet tot wet worde verheven.

Uwe Commissie stelt voor, dit adres ter griffie te deponeren, ter inzage voor de leden.

De Vergadering vereenigt zich achtereenvolgens met de voorgestelde conclusien.

Daarna wordt de vergadering gescheiden.

VERBETERINGEN.

In de redevoeringen van den heer *du Marchie van Voort-huysen*, voorkomende op:

bladz. 76, kol. 2, reg. 17 v. b., staat: verhouding; lees: »verhooging»;

bladz. 77, kol. 2, reg. 3 v. o., staat: enorme; lees: »warme»;

bladz. 78, kol. 1, reg. 6 v. b., staat: Het waren slechts de motiven, de gronden voor mijne meening, te kennen gegeven in het begin van de rede door den Minister gehouden, dat de Minister, waar hij versterking van onze middelen wil, op steun mag aanspraak maken. Ik zou mij veroor-

loven enz.; lees: »Het waren slechts de motiven, de gronden voor mijne meening, te kennen gegeven in het begin, dat de Minister, waar hij versterking van onze middelen wil, op steun mag aanspraak maken. Ik zou mij niet veroorloven" enz.

EINDVERSLAG DER COMMISSIE VAN RAP- TEURS over het ontwerp van wet tot goed- keuring van een tusschen Nederland en Zwit- serland gesloten tractaat van vestiging en handel.

Tegen de goedkeuring van dit ontwerp van wet bestonden geene bedenkingen.

Aldus vastgesteld door de Commissie van Rapporteurs den 22sten Januarij 1878.

DE RAADT.
VIRULY.
COENEN.
PICKÉ.

EINDVERSLAG DER COMMISSIE VAN RAP- TEURS over het ontwerp van wet tot onteige- ning ten behoeve van een spoorweg van Win- terswijk naar de Pruisische grenzen in de rigting van Bocholt.

Tegen dit wetsontwerp bestonden geene bedenkingen.

Aldus vastgesteld door de Commissie van Rapporteurs den 22sten Januarij 1878.

DE RAADT.
VIRULY.
COENEN.
PICKÉ.

EINDVERSLAG DER COMMISSIE VAN RAP- TEURS over het ontwerp van wet tot bekrach- tiging van den afstand, bij wijze van ruiling, aan de gemeente 's Gravenhage van den voor de verbreeding der Lange Pooten benodigden Rijksground.

Tegen dit wetsontwerp bestonden geene bedenkingen.

Aldus vastgesteld door de Commissie van Rapporteurs den 22sten Januarij 1878.

DE RAADT.
VIRULY.
COENEN.
PICKÉ.

EINDVERSLAG DER COMMISSIE VAN RAP- TEURS over het ontwerp van wet tot her- ziening van de tabel, bedoeld in art. 99 der wet van den 4den Julij 1850 (*Staatsblad* n°. 37). (Kieswet.)

1. De raadpleging van den bij dit wetsontwerp over-

gelegden » Staat aanwijzende de bevolking en het getal kiezers van elke gemeente en van elk der voorgestelde hoofdkiesdistricten » (stukken der Tweede Kamer, zitting 1877—1878, 101, n°. 4, gaf in eene afleeling aanleiding tot de opmerking, dat de tegenwoordige census groote ongelijkheid ten gevolge heeft. De dubbele districten Alkmaar, Hoorn en Breda, bijvoorbeeld, tellen elk meer kiezers dan Rotterdam met zijne vier afgevaardigden; ja, Alkmaar en Breda, de twee kleinste van eerstgenoemde districten, te samen meer dan Amsterdam, dat voortaan zeven leden kiezen zal. Eene zoodanige verhouding, zeide men, bewijst de onjuistheid van het tegenwoordige census-stelsel, en de afdeeling, waarin deze beschouwingen werden ontwikkeld, uitte daarom eenparig den wensch, dat bij eene herziening van den census vooral naar eene meerdere peraequatie worde gestreefd, opdat er meerdere gelijkheid kome in de verhouding der cijfers van bevolking en kiezers.

In twee andere afdeelingen deel men uitkomen, dat aan eene herziening der kieswet, zonder herziening der Grondwet moeilijk bereikbaar, thans niet te denken valt. Voor het oogenblik moet het te doen zijn om eene noodzakelijke aanvulling der Vertegenwoordiging, en de herziening der kiestabel is de kortste weg om daartoe te geraken. Zij, die zich daarom met de strekking van dit wetsontwerp konden vereenigen, wilden evenwel daardoor niet geacht worden den bestaanden toestand goet te keuren, gelijk die na de verheffing van dit ontwerp tot wet zal worden bestendigd. Vooral betreunden deze leden, dat velen van het kiesrecht uitgesloten zijn en blijven, wier verstandelijke ontwikkeling hun, naar men meende, regt geeft om kiesbevoegd te zijn.

Intusschen verklaarde men vrij algemeen zich bij deze gelegenheid niet te willen verdiepen in eene principiele gedachtenwisseling over het kiesrecht en al hetgeen daarmee samenhangt, maar onderscheidene leden spraken het vertrouwen uit, dat eene verbeterde regeling van dat regt, waarvan de wenschelijkheid door de Regering niet zal worden ontkend, bij haar niet op den achtergrond zal geraken.

2. Naar het oordeel van sommige leden is dit wetsontwerp in den anderen tak der Volksvertegenwoordiging niet in het oog vallenden spoed behandeld. Toch is eene regeling, die de uitoefening der burgerschapsregten betreft, eene zaak veel van te gewigt om vlugtig te worden afgedaan. Aan het gemis eener kalme behandeling meenden deze leden dan ook onderscheidene gebreken te moeten toeschrijven, die hun inziens dit ontwerp aankleven. Daarbij viel niet te ontkennen, dat de Regering aan deze overhaasting groote schuld heeft. Het tijdsverloop, sedert de aanneming der voordragt in de Tweede Kamer, kan geen herstel aanbrengen, aangezien de Eerste Kamer niet het regt van amendement bezit. Men herinnerde aan de beraadslaging over de thans nog geldende kiestabel (vastgesteld bij de wet van 6 Mei 1869, *Staatsblad* n°. 76), die de Tweede Kamer verscheidene dagen bezig hield en bij gelegenheid waarvan een aantal wijzigingen werden voorgesteld. Men meende te mogen beweren, dat de zaak destijds schriftelijk en mondeling grondiger is behandeld.

In verband met deze klacht betreunden enkele leden, dat de adviezen der Gedeputeerde Staten door de Regering niet zijn overgelegd. Juist thans, nu het ontwerp zoo spoedig werd afgedaan, hadden deze adviezen nog veel licht kunnen verspreiden, waarvan men ongaarne verstoken bleef.

Deze bedenkingen ontmoetten bij een grooter aantal leden tegenspraak. Zij stelden in het licht, dat de zaak, die het hier gold, geenszins nieuw, maar sedert 1875 aan de orde is. Men heeft hier dus slechts te doen met een onderzoek, dat voor geruimen tijd werd aangevangen. Meermalen, en te regt, is aangedrongen op aanvulling der Tweede Kamer door bijbenoeming der ontbrekende leden. Kan er dan aanleiding bestaan om er der Regering eene grief van te maken, dat zij de spoedige afdoening dezer aangelegenheid harerzijds naar vermogen bevordert heeft? Deze leden konden ook de redenen volkomen billijken, die de Regering weerhielden de adviezen mede te deelen der Gedeputeerde Staten, adviezen welke toch altijd van eenigzins vertrouwelijk aard zijn.

Eenige andere leden deelden in het algemeen evenmin in de bezwaren, elders ingebracht tegen den spoed, waarmede deze voordragt was voorbereid en ingediend. Evenwel lieten zij niet onopgemerkt, dat de ook bij de behandeling gemaakte spoed de Regering soms wel wat overhaast aan geopperde bedenkingen heeft doen toegeven, hetgeen zij bij meerderen tijd tot onderzoek en bij rijper nadenken welligt niet zoude hebben gedaan.

3. De vorming der kiesdistricten, in het ontwerp voorgesteld, leidde in alle afdeelingen tot uitvoerige beraadslaging.

Onderscheidene leden zouden de voorkeur gegeven hebben aan een vast stelsel, in dier voege bijv., dat overal, waar de bevolking in eenig district het wettelijk cijfer van 45 000 of het veelvoud daarvan overtrof, eene nieuwe plaats ware gevormd door toevoeging van aangrenzende gemeenten. Het ontbreken van een leidend beginsel heeft onmiskenbare ongelijkheid ten gevolge gehad. Ook is er, naar dit gevoelen, veel te weinig gelet op het onderling verkeer, op de gemeenschappelijke stoffelijke belangen, op de overeenstemmende rigting in staatkunde en godsdienst der kiezers. De kiesdistricten behoorden ieder in het bijzonder de getrouwe afspiegeling te zijn van het eigenaardig karakter, dat de verschillende gedeelten van het land vertoonen.

Werd het wetsontwerp naar deze beginselen beoordeeld, het resultaat kon niet gunstig zijn. Waarom 's *Gravenhage* met een surplus van evenveel duizenden inwoners als *Rotterdam* er honderden aanwees hetzelfde getal vertegenwoordigers behield, terwijl laatstgemeld district door toevoeging van Schiedam, dat aan Delft wordt ontnomen, eene plaats aanwon, scheen moeilijk te verdedigen, en eenige leden verklaarden uitdrukkelijk prijs te stellen op nadere inlichtingen der Regering ten aanzien van dit punt. Waarom, werd vervolgens gevraagd, Bergen op Zoom van Noordbrabant gescheiden en bij Zeeland gevoegd, waarmede het geene gemeenschap heeft? Blijkbaar om een nieuw district *Zeeuwerbergen* te vormen, dat tien uren lang en twee uren breed is en op zich zelf weinig reden van bestaan heeft. Waarom de indeeling steeds in het Noorden aangevangen en ditmaal niet eens in het Zuiden begonnen? Noordbrabant, toch reeds niet altijd billijk beleed, zoude dan zeker één afgevaardigde meer kunnen kiezen. Volgens enkele leden zijn door de voorgestelde regeling twee provincien in hun billijkheidsgevoel eenigermate geschokt.

Eenige der leden, wier zienswijze tot dusver is medegedeeld, konden den indruk niet van zich weren, dat aan de ontworpen indeeling overwegingen van politieke aard niet geheel vreemd zijn geweest; andere dezer leden verwierpen verre elk verwijt van opzettelijke partijdigheid, maar hierin stemden onderscheidene hunner overeen, dat zij op grond der medegedeelde bezwaren hunne goedkeurende stem aan dit wetsontwerp meenden te moeten onthouden.

Daarentegen vond de ontworpen indeeling bij de meeste leden, die aan het afdeelings-onderzoek deel namen, een gunstig onthaal. Zij stelden op den voorgrond, dat het verwijt van partijdigheid in geen geval tot de Regering kon worden gericht; want had deze zich door politieke consideratien willen laten leiden, zij zou geheel andere, niettemin zeer goed verdedigbare wijzigingen, splitsingen en vereenigingen hebben *kunnen* voorstellen, hetgeen door hen met voorbeelden werd gestaafd. Als op een bewijs eener zoo veel mogelijk onpartijdige indeeling werd door eenige leden gewezen op de overbrenging van het oostelijk gedeelte van Zeeuwsch Vlaanderen naar Goes. Dit gedeelte, door den Minister HEEMSKERK met Bergen op Zoom vereenigd, had daarmede hoegenaamd geene aanraking. Er bestaat zelfs geen veer tusschen die streek en den Noordbrabantschen wal. Oost-Zeeuwsch-Vlaanderen ressorteerde daarentegen vroeger reeds onder de regtbank te Goes. Tholen, door den vorigen Minister bij Bergen op Zoom ingedeeld, behoorde altijd bij Zeeland, en is te regt weder bij Goes gevoegd. En wat de bewering betreft, dat ieder district de afspiegeling zijn moet van een eigenaardig gekenmerkt gedeelte des lands, is dit wel iets anders dan eene theoretische bespiegeling, in de praktijk volstrekt

onvatbaar voor verwezenlijking? Gaat het wel aan te gewagen van een regt dat deze of gene *provincie* op een grooter aantal vertegenwoordigers hebben zou, terwijl de Grondwet bepaalt, dat de Staten-Generaal het geheele Nederlandsche volk vertegenwoordigen? Men heeft geklaagd over gemis aan beginsel. Maar de Regering verklaarde, dat zij deze tabel als eene noodkiestabel beschouwde, als een tijdelijken maatregel derhalve, en dat zij in de bestaande indeeling daarom zoo weinig mogelijk wenschte te veranderen. Stipt heeft zij zich aan dien regel gehouden, in hoofdzaak heeft zij de laatste tabel van den vorigen Minister van Binnenlandsche Zaken gevolgd. Met de indeeling is begonnen van het Noorden naar het Zuiden, gelijk steeds heeft plaats gehad; ware men omgekeerd te werk gegaan, men zou den bestaanden toestand geheel uit zijn verband hebben gerukt. De nieuwe districten zijn overigens vrij gelijkmatig over het land verdeeld naar verhouding van den aanwas der bevolking. De bezwaren, tegen haar ingebracht, achtten velen dan ook of ongegrond of overdreven. Wat in het bijzonder 's Gravenhage betreft, het denkbeeld dat de meeste tegenkanting ontmoette, om dit district onveranderd te laten, heeft deze Regering van hare voorgangster overgenomen. De sterk toenemende bevolking der residentie zal haar bovendien weldra aanspraak geven op het kiezen van een derden vertegenwoordiger. Voor het overige scheen hetgeen in de Memorie van Toelichting in het voordeel eener uitbreiding van Rotterdam wordt gezegd afdoende.

Eindelijk waren er leden, die de voorgestelde formatie niet in allen deele konden goedkeuren, maar die bij het gemis van het regt van amendement en overwegende, dat eene regeling als deze, hoe ook ontworpen, uit haren aard altijd moeilijkheden opleveren zal, door hunne bezwaren niet tot eene afstemming der voordragt werden geleid. Evenwel achtten zij het pligt van die bezwaren rekenschap te geven, al waren deze ook van betrekkelijk ondergeschikt belang.

Deze leden waren minder ingenomen met de toevoeging van Nieuwer- en Ouder-Amstel aan Amsterdam. De hoofdstad, zeiden zij, had bijna toch reeds regt op een zevenden vertegenwoordiger, en de vergrooting met twee plattelands gemeenten, die een veel lageren census hebben, voegt aan Amsterdam een vreemd element toe.

De gemeente Oosterhout had men liever bij Zevenbergen dan bij Tilburg gezien; immers vormt Oosterhout een onderkiesdistrict van Zevenbergen, met betrekking tot de verkiezing voor de Provinciale Staten.

Vastgesteld door de Commissie van Rapporteurs, 23 Januarij 1878.

DE RAADT.
BORSIUS.
DE SITTER.
HEIN.